

S. AURELII AUGUSTINI HIPPONENSIS
EPISCOPI DE URBIS EXCIDIO
SERMO . (C,G,S)*

CAPUT PRIMUM.

1. *Danielis exemplo confitentis peccata sua, redarguit eos qui de Urbis excidio murmurant contra Deum. Noe, Daniel et Job, quos significant.* Intueamur primam lectionem sancti Danielis prophetae, ubi eum audivimus orantem, et mirati sumus, non solum peccata populi sui, sed et sua propria confitentem. Nam post ipsam orationem, cujus quidem verba indicabant eum non solum deprecatorem, sed etiam confessorem; post ipsam ergo orationem, *Cum orarem, inquit, et confiterer peccata mea et peccata populi mei Domino Deo meo (Dan. IX, 20).* Quis ergo est qui se sine peccato esse profiteatur, cum Daniel peccata propria confitetur? Nam superbo cuidam dictum est per Ezechielem prophetam: *Numquid tu sapientior quam Daniel (Ezech. XXVIII, 3)?* In tribus item quibusdam sanctis viris, per quos tria genera hominum significat Deus quae liberaturus est, quando magna tribulatio superventura est generi humano, etiam hunc Danielelem posuit: et dixit quod nemo inde liberabitur, nisi Noe, Daniel et Job (*Id. XIV, 14*). Et quidem manifestum est quod in his tribus nominibus tria quaedam, ut dixi, genera hominum significat Deus. Jam enim tres illi viri dormierunt, et apud Deum sunt spiritus eorum, et corpora eorum in terra fluxerunt: expectant resurrectionem et ad dexteram collocationem, nec aliquam in hoc mundo tribulationem timent, unde se cupiant liberari. Quomodo ergo de illa tribulatione liberabuntur Noe, Daniel et Job? Quando

dicebat ista Ezechiel, solus forsitan Daniel in corpore fuit. Nam Noe et Job jam olim dormierant, et somno mortis patribus appositi fuerant. Quomodo ergo poterant de imminente tribulatione liberari, jam olim de carne liberati? Sed in Noe significantur boni praepositi, qui regunt et gubernant Ecclesiam, quomodo Noe in diluvio gubernavit arcam. In Daniele significantur omnes sancti continentes: in Job omnes conjugati juste et bene viventes. Haec enim tria genera hominum de illa tribulatione liberat Deus. Tamen quantum sit commendatus Daniel, ex hoc apparet, quod unus ex illis tribus meruit nominari: et tamen confitetur peccata sua. Daniele ergo confitente peccata sua, cujus superbia non contremiscat, cujus inflatio non residat, cujus tumor et elatio non cohibeatur? Quis gloriatur castum se habere cor, aut quis gloriatur mundum se esse a peccato (**Prov. XX, 9**)?

CAPUT II.

Cur Deus non pepercit Urbi propter justos. Justi duobus modis. Et mirantur homines, et utinam tantum mirarentur, et non etiam blasphemarent, quando corripit Deus genus humanum, et flagellis piae castigationis exagitat, exercens ante judicium disciplinam, et plerumque non eligens quem flagellet, nolens invenire quem damnet. Flagellat enim simul justos et injustos: quanquam quis justus, si Daniel peccata propria confitetur?

2. Lecta est ante dies lectio libri Geneseos, quae nos, nisi fallor, multum fecit intentos, ubi Abraham dicit Domino,

utrum si inveniatur in civitate quinquaginta justos, parcat civitati propter eos, an cum ipsis perdat civitatem. Et respondit ei Dominus, quod si inveniatur in civitate quinquaginta justos, pareat civitati. Deinde Abraham adjecit ad interrogationem, et quaesivit utrum si minus fuerint quinque, et remaneant quadraginta quinque, similiter parcat. Respondit Deus, parcere se et propter quadraginta quinque. Quid multa? Paulatim interrogando, et ex illo numero detrahendo pervenit ad decem, et quaesivit a Domino, utrum si decem justos in civitate compererit, perdat eos cum reliquis innumerabilibus malis, an propter decem justos parcat potius civitati. Respondit Deus, etiam propter decem justos non se perdere civitatem (**Gen. XVIII, 23-32**). Quid ergo dicimus, fratres? Occurrit enim nobis quaestio valida et vehemens, praesertim ab hominibus qui Scripturis nostris impietate insidiantur, non qui eas pietate perquirunt; et dicunt, maxime de recenti excidio tantae urbis: Non erant Romae quinquaginta justis? In tanto numero fidelium, tanto numero sanctimonialium, continentium, tanto numero servorum et ancillarum Dei, nec quinquaginta justis inveniri potuerunt, nec quadraginta, nec triginta, nec viginti, nec decem? Si autem incredibile est, quare non Deus propter quinquaginta, vel etiam propter decem justos pepercit illi civitati? Scriptura non fallit, si se homo non fallat. Cum de justitia quaeritur, et Deus de justitia respondet; justos quaerit ad regulam divinam, non ad regulam humanam. Cito ergo respondeo: Aut invenit ibi tot justos, et pepercit civitati; aut si non pepercit civitati, nec justos invenit. Sed respondetur mihi, manifestum esse quod Deus non pepercit civitati. Respondeo ego: Imo mihi non est manifestum. Perditio enim civitatis ibi facta non est, sicut in Sodomis facta est. De Sodomis enim quaestio erat, quando

Deum Abraham interrogavit. Deus autem dixit, *Non perdam civitatem*: non dixit, Non flagello civitatem. Sodomis non pepercit, Sodomam perdidit: Sodomam penitus igne consumpsit, quam ad iudicium non distulit, sed in eam exercuit quod aliis malis ad iudicium reservavit. Prorsus nullus de Sodomis evasit; nihil hominis relictum est, nihil pecoris, nihil domorum: cuncta omnino ignis absorbit. Ecce quomodo Deus perdidit civitatem. Ab urbe autem Roma quam multi exierunt et redituri sunt, quam multi manserunt et evaserunt, quam multi in locis sanctis nec tangi potuerunt! Sed captivi, inquit, multi ducti sunt. Hoc et Daniel, non ad supplicium suum, sed ad solatium caeterorum. Sed multi, inquit, occisi sunt. Hoc et tot justi Prophetae a sanguine Abel usque ad sanguinem Zachariae (**Matth. XXIII, 35**): hoc etiam toto Apostoli, hoc ipse Dominus Prophetarum et Apostolorum. Sed multi, inquit, tormentis variis excruciiati sunt. Putamusne quisquam tantum quantum Job?

3. Horrenda nobis nuntiata sunt; strages facta, incendia, rapinae, interfectiones, excruciationes hominum. Verum est, multa audivimus, omnia genuimus, saepe flevimus, vix consolati sumus; non abnuo, non nego multa nos audisse, multa in illa urbe esse commissa.

CAPUT III.

In vastatione Urbis nihil gravius accidit calamitate Job. Verumtamen, fratres mei (intendat Charitas vestra quod dico), audivimus librum sancti Job, quod perditis rebus,

perditis filiis, nec ipsam carnem quae illi sola remanserat, salvam potuit obtinere; sed percussus gravi vulnere a capite usque ad pedes, sedebat in stercore, putrescens ulcere, sanie fluens, vermibus scatens, tormentis acerbissimis dolorum cruciatus. Si nobis sic nuntiaretur universa civitas sedere, sedere, inquam, civitas universa, nullo ibi sano, in gravissimo vulnere, et sic putrescere vermibus vivos, quomodo mortui putruerunt: quod erat gravius? hocne, an illud bellum? Puto quod mitius in carnem humanam ferrum saeviret, quam vermes; tolerabilius de vulneribus sanguis erumperet, quam de putredine sanies distillaret. Cadaver corrumpi respicis, et horrescis: sed ideo minor poena, quod absens anima. At vero in Job praesens anima quae sentiret, ligata ne fugeret, subjecta ut doleret, compuncta ut blasphemaret. Sustinuit autem tribulationem Job, et deputatum est illi ad magnam justitiam. Non ergo quisquam attendat quid patiatur, sed quid faciat. Homo, in eo quod pateris, potestas tua non est: in eo quod facis, voluntas tua vel nocens vel innocens est. Patiebatur Job, stabat mulier relicta sola, non ad consolationem, sed ad tentationem; non quae afferret medicinam, sed quae moneret blasphemiam: *Dic aliquid*, inquit, *in Deum, et morere*. Videte quemadmodum illi mori beneficium fuit, et tale beneficium nemo dabat. Sed in his omnibus quae sancta anima sustinebat, patientia exercebatur, fides probabatur, mulier confutabatur, diabolus vincebatur. Spectaculum magnum, et in illa foeditate putredinis praeclara pulchritudo virtutis! Vastat latenter inimicus: aperte malum suadet inimica; adjutorium diaboli, non mariti; Eva nova, sed ille non vetus Adam: *Dic aliquid in Deum, et morere*. Blasphemando extorque, quod precando non potes impetrare. *Locuta es*, inquit, *tanquam una ex*

insipientibus mulieribus. Attendite verba fortis fidelis; attendite verba foris putrescentis, intus integri: Locuta es, inquit, tanquam una ex insipientibus mulieribus. Si bona percepimus de manu Domini, mala non sustinebimus (Job I, et II)? Pater est; numquid amandus blandiens, et respuendus corripiens? Nonne pater est, et promittens vitam, et imponens disciplinam? Exciditne tibi: Fili, accedens ad servitutem Dei, sia in justitia et timore, et praepara animam tuam ad tentationem? Omne quod tibi applicitum fuerit, accipe; et in dolore sustine, et in humilitate tua patientiam habe: quoniam in igne probatur aurum et argentum, homines vero acceptabiles in camino humiliationis (Eccli. II, 1-5)? Exciditne tibi: Quem enim diligit Dominus, corripit; flagellat autem omnem Filium quem recipit (Prov. III, 12, et Hebr. XII, 6)?

CAPUT IV.

4. *Cruciatus temporales cum gehenna comparati quam leves.* Cogita quoslibet cruciatus, extende animum in quaslibet in hac vita poenas humanas; compara ad gehennam, et leve est omne quod cogitas. Hic temporalis, ibi aeternus est, et qui torquet et qui torquetur. Numquid adhuc patiuntur, qui illo tempore passi sunt, quo Roma vastata est? Dives autem ille adhuc apud inferos patitur (**Luc. XVI, 19-26**). Arsit, ardet, ardebit; vivet usque ad iudicium: recipiet carnem, non ad beneficium, sed ad supplicium. Illas poenas timeamus, si Deum timemus. Quidquid hic passus fuerit homo, si corrigatur, emendatio est: si nec sic corrigatur, duplex

damnatio est. Et hic enim fuit poenas temporales, et ibi experietur aeternas. Dico Charitati vestrae, fratres: martyres certe sanctos laudamus, glorificamus, admiramur; dies eorum pia solemnitate celebramus, merita eorum veneramur, et, si possumus, imitamur. Est profecto, est magna martyrum gloria; sed nescio utrum minor gloria fuit sancti Job: nec tamen ei dicebatur, Thus pone idolis, sacrificia diis alienis, nega Christum; dicebatur tamen, Blasphema Deum. Nec dicebatur, ut intelligeretur, Si blasphemaveris, putredo omnis abscessura sanitasque reditura est: sed, Si blasphemaveris, dicebat inepta et insulsa mulier, morieris, et moriendo tormentis carebis. Quasi vero morienti blasphemo non aeternus dolor succederet. Mulier fatua praesentis putredinis horrebat molestiam, aeternam flammam minime cogitabat. Ferebat ille praesens malum, ne incideret in futurum. Tenebat cor a mala cogitatione, linguam a maledicto; servabat animae integritatem in putredine corporis. Videbat quid in futurum evadebat; ideo quod patiebatur, ferebat. Sic, sic unusquisque christianus quando aliquam afflictionem corporis patitur, gehennas cogitet, et videat quam leve est quod patitur. Non murmuret adversum Deum, non dicat: Deus, quid tibi feci, quare ista patior? Imo dicat quod dixit ipse Job quamvis sanctus: *Exquisisti omnia peccata mea, et ea tanquam in sacco signasti* (**Job XIV, 16, 17**). Non se ausus est dicere sine peccato, qui patiebatur, non ut puniretur, sed ut probaretur. Hoc dicat unusquisque cum patitur.

CAPUT V.

5. *Justi Romae an non exstiterint, ut propter ipsos Urbi parceretur. Peccata quae non fecte confiteantur omnes habent.* Fuerunt Romae quinquaginta justī, imo si modum humanum consideres, millia justorum: si regulam perfectionis, nemo justorum existit. Quicumque Romae qui se audeat justum dicere, a me non audit : *Numquid tu sapientior quam Daniel (Ezech. XXVIII, 3)?* Audi ergo illum confitentem peccata sua (**Dan. IX, 20**). An forte cum confitebatur, mentiebatur? Hinc ergo habebat peccatum, quia de suis peccatis Deo mentiebatur. Sed aliquando argumentantur homines, et dicunt, Debet et homo justus Deo dicere quia peccator est: quamvis sciat nullum se habere peccatum, tamen dicat Deo, Habeo peccatum. Miror si ista consilii sanitas appellanda est. Quis te facit non habere peccatum? nonne Deus qui sanat animam tuam? Si tamen non habes peccatum. Nam considera; et invenies, non peccatum, sed peccata. Tamen si prorsus non habes peccatum, nonne illius beneficium est, cui dixisti: *Ego dixi, Domine, miserere mei; sana animam meam, quoniam peccavi tibi (Psal. XL, 5)?* Si ergo sine peccato est anima tua, sanata est omni modo anima tua: si sanata est omni modo anima tua, quare ingratus es medico tuo, ut dicas vulnus esse adhuc, ubi omnem sanitatem ille jam fecit? Si corpus tuum languidum aut vulneratum medico ostenderes, et rogares ut tibi adhiberet curandi diligentiam, atque ille faceret, sanumque et incolumem redderet, et tu adhuc diceres, Non sum sanus; nonne esses medico ingratus? nonne esses in medicum contumeliosus? Si et Deus sanavit te, audes dicere, Adhuc vulnus habeo? nec times ne tibi respondeat, Ergo ego nihil egi, aut totum quod egi effudi; non accipio mercedem, non mereor vel laudem? Avertat Deus hanc amentiam, et hanc

argumentationem vanam. Dicat homo, Peccator sum, quia peccator est: dicat, Peccatum habeo, quia peccatum habet. Non enim si non habet, sapientior est quam Daniel. Ergo, fratres mei, illam quaestionem aliquando determinem. Si iusti sic appellandi sunt, sicut modo quodam humano iusti appellantur, secundum quamdam conversationem qua inter homines vivunt sine querela: multi tales Romae; et propter hos pepercit Deus, multi evaserunt: sed et eis qui mortui sunt, pepercit Deus. Mortui enim in bona vita et vera iustitia, in bona fide, nonne aerumnis rerum humanarum caruerunt, et ad divinum refrigerium pervenerunt? Mortui sunt post tribulationes, quomodo pauper ille ante januam divitis. Sed passi sunt famem? passus est et ille. Passi sunt vulnera? passus est et ille: forte minus eos canes linxerunt. Mortui sunt? mortuus est et ille: sed quo fine audi: *Contigit, inquit, mori inopem illum, et auferri ab Angelis in sinum Abrahae.* (Luc. XVI, 20-22).

CAPUT VI.

6. *Quomodo Urbi Deus pepercit propter justos. Constantinopolis terrore imminentis sibi incendii emendata divinitus et servata.* Utinam videre possemus oculis animas sanctorum qui in illo bello mortui sunt; tunc videretis quomodo Deus pepercerit civitati. Millia enim sanctorum in refrigerio sunt, laetantium et dicentium Deo: Gratias tibi, quia nos a carnis molestiis et tormentis eruisti. Gratias tibi, quia jam nec barbaros, nec diabolum formidamus; non timemus in terra famem, non timemus grandinem, non timemus hostem,

non timemus lictorem, non timemus oppressorem: sed sumus in terra mortui, apud te, Deus, non morituri, in regno tuo salvi, dono tuo, non merito nostro. Qualis civitas est humilium quae ista dicit? An putatis civitatem in parietibus deputandam? Civitas in civibus est, non in parietibus. Denique si diceret Deus Sodomitis, Fugite, quia incensurus sum locum istum: nonne magnum meritum eos habere diceremus, si fugerent, et flamma de coelo descendens moenia parietesque vastaret? Nonne Deus pepercerat civitati, quia civitas migraverat, et perniciem illius ignis evaserat?

7. Nonne ante paucos annos, Arcadio imperatore Constantinopoli (quod dico, audiunt nonnulli forsitan qui noverunt, et sunt in hoc populo qui et illic praesentes fuerunt), volens Deus terrere civitatem, et terrendo emendare, terrendo convertere, terrendo mundare, terrendo mutare, servo cuidam suo fideli, viro, ut dicitur, militari, venit in revelatione, et dixit ei civitatem venturo de coelo igne perituram; eumque admonuit ut episcopo diceret. Dictum est; non contempsit episcopus, et allocutus est populum: conversa est civitas in luctum poenitentiae, quemadmodum quondam illa antiqua Ninive (**Jonae III, 5**). Tamen ne putarent homines illum qui dixerat vel falsitate deceptum vel fallacia decepsisse, venit dies quem Deus fuerat comminatus: intentis omnibus et exitum cum timore magno expectantibus, noctis initio tenebrante jam mundo, visa est ignea nubes ab oriente, primo parva, deinde paulatim ut accedebat super civitatem ita crescebat, donec toti urbi ignis terribiliter immineret. Videbatur horrenda flamma pendere, nec odor sulphuris deerat. Omnes ad ecclesiam confugiebant, non capiebat multitudinem locus, Baptismum extorquebat quisque a quo poterat. Non solum in

ecclesia, sed etiam per domos, per vicos ac plateas salus Sacramenti exigebatur; ut fugeretur ira, non praesens utique, sed futura. Tamen post magnam illam tribulationem, ubi exhibuit Deus fidem verbis suis, et revelationi servi sui, coepit, ut creverat, minui nubes, paulatimque consumpta est. Populus securus paululum factus, iterum audivit omnino esse migrandum, quod civitas esset proximo sabbato peritura. Migravit cum Imperatore tota civitas; nemo in domo remansit, nemo domum clausit: longe recedens a moenibus, et dulcia tecta respiciens, relictis charissimis sedibus voce miserabili valefecit. Et aliquot millibus tanta illa multitudo progressa, uno tamen loco fundendis ad Deum orationibus congregata, magnum fumum subito vidit, et vocem magnam emisit ad Deum: tandemque tranquillitate conspecta, missis qui renuntiarent, sollicita quae praedicta fuerat hora transacta, et renuntiantibus quod salva universa moenia et tecta consisterent, omnes cum ingenti gratulatione redierunt. Nemo de domo sua quidquam perdidit, patentem omnis homo sicut dimisit invenit .

CAPUT VII.

8. *Ut Constantinopolis ita et Roma a Deo correpta potius quam perdita.* Quid dicemus? Utrum ista ira Dei, an potius misericordia fuit? Quis dubitet misericordissimum patrem corrigere voluisse, et terrendo, non perdendo punire, quando nihil hominum, nihil domorum, nihil moenium tanta impendens praesens calamitas laesit? Prorsus sicut solent manus erigi ad feriendum, et consternato illo qui

feriendus erat, miseratione revocari, ita factum est illi civitati. Verumtamen si eo tempore, quo illa derelicta populus universus abscessit, irrueret vastitas loco, totamque urbem sicut Sodomam, nullis saltem ruinis remanentibus, perdidisset; quis etiam sic dubitaret quod Deus pepercisset illi civitati, qua praemonita et territa, et discedente atque migrante, locus ille consumeretur? Sic minime dubitandum est pepercisse Deum Romanae etiam civitati, quae ante hostile incendium in multis ex multa parte migraverat. Migrarunt qui fugerunt, migrarunt qui de corpore exierunt: multi praesentes utcumque latuerunt, multi in locis sanctis vivi salvique servati sunt. Manu ergo emendantis Dei correpta est potius civitas illa, quam perdita: tanquam servus sciens voluntatem domini sui, et faciens digna plagis, vapulabit multis (**Luc. XII, 47**).

CAPUT VIII.

9. *Tribulationis temporalis utilitas.* Atque utinam valeat ad exemplum timoris, et mala concupiscentia sitiens mundum, et appetens perfrui perniciosissimis voluptatibus, demonstrante Domino quam sint instabiles et caducae omnes saeculi vanitates et insaniae mendaces, potius refrenetur, quam sub flagellis dignissimis adversus Dominum murmuretur. Sed unam tribulam sentit area, ut stipula concidatur, granum mundetur; unum ignem patitur fornax aurificis, ut palea in cinerem pergat, aurum sordibus careat: sic et unam tribulationem Roma pertulit, in qua vel emendatus vel liberatus est pius; impius autem damnatus est, sive ab hac vita raptus sit ubi magis poenas justissimas lueret, sive hic

remanserit ubi damnabilius blasphemaret, aut certe pro ineffabili clementia sua Deus, quos novit salvandos, poenitentiae reservaret . Non ergo nos moveat labor piorum; exercitatio est, non damnatio. Nisi forte horremus cum videmus indigna et gravia in hac terra perpeti aliquem justum, et obliviscimur quae pertulerit justus justorum sanctusque sanctorum. Quod passa est universa illa civitas, passus est unus. Sed videte quis unus: *Rex regum et Dominus dominantium (Apoc. XIX, 16)*, comprehensus, vinctus, flagellatus, contumeliis omnibus agitatus, ligno suspensus et fixus, occisus. Appende cum Christo Romam, appende cum Christo totam terram, appende cum Christo coelum et terram: nihil creatum cum Creatore pensatur, nullum opus artificii comparatur. *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil (Joan. I, 3)*; et tamen a persequentibus deputatus est nihil. Feramus ergo quod nos Deus ferre voluerit; qui nobis curandis atque sanandis, quis etiam dolor sit utilis, sicut medicus novit. Certe scriptum est, *Patientia opus perfectum habet (Jacobi I, 4)*: quod autem erit opus patientiae, si nihil adversi patiamur? Cur ergo mala temporalia perpeti recusamus? An forte perfici formidamus? Sed plane oremus et ingemiscamus et ploremus ad Dominum, ut servetur erga nos quod Apostolus dicit: *Fidelis Deus, qui non vos sinet tentari supra id quod potestis; sed faciet cum tentatione etiam exitum, ut sustinere possitis (I Cor. X, 13)*.